

EIROPAS KOPIENU KOMISIJA

Briselē, 22.5.2006
COM(2006) 216 galīgā redakcija

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS

KĀ APTURĒT BIOLOĢISKĀS DAUDZVEIDĪBAS SAMAZINĀŠANOS LĪDZ 2010 - GADAM UN TURPMĀK

Ilgtermiņa ekosistēmu pakalpojumi cilvēka labklājībai

{SEC(2006) 607}
{SEC(2006) 621}

SATURS

1.	Ievads.....	3
2.	Kāpēc bioloģiskā daudzveidība ir svarīga?	4
3.	Kas notiek ar bioloģisko daudzveidību un kāpēc?	5
4.	Kas ir paveikts līdz šim un cik efektīvi esam strādājuši?	6
5.	Kas vēl jādara?	11
1. PIELIKUMS. ES Rīcības plāns līdz 2010 gadam un turpmāk (EU Action Plan to 2010 and Beyond).		
2. PIELIKUMS. ES bioloģiskās daudzveidības galvenie indikatori (EU Biodiversity Headline Indicators).		

1. IEVADS

Pēdējās desmitgadēs sabiedrība pieredzējusi strauju attīstību¹, kas ir vairojusi labklājību. Taču šī attīstība lielā mērā saistās ar dabas sistēmu dažādības un izplatības samazināšanos — cieš bioloģiskā daudzveidība². Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās ekosistēmu, sugu un gēnu mērogā uztrauc ne vien tāpēc, ka mēs zaudējam patiesu dabas vērtību, bet arī tāpēc, ka mazāk pieejami kļūst dabas sistēmu sniegtie „ekosistēmu pakalpojumi”. Pie šiem pakalpojumiem pieder pārtikas, degvielas, šķiedru un zāļu ražošana, ūdens, gaisa un klimata regulēšana, augsnes auglības saglabāšana, barības vielu cikls. Tādējādi rūpes par bioloģisko daudzveidību ir neatņemama ilgtspējības attīstības sastāvdaļa un ietekmē konkurētspēju, izaugsmi, nodarbinātību un iztiku.

ANO Ģenerālsēkretāra aizbildnībā nesen uzsāktā Tūkstošgades ekosistēmas izvērtēšana (*Millennium Ecosystem Assessment* jeb *MA*)³ atklāja, ka gan ES, gan pasaulē vairums šo pakalpojumu samazinās. Galvenokārt tas notiek, tērējot Zemes dabisko kapitālu un ietekmējot ekosistēmu spēju uzturēt nākamās paaudzes. Šo negatīvo tendenci var apturēt, ja būtiski mainīsim politiku un praksi.

ES ir apņēmusies veikt vairākus uzdevumus. Dalībvalstu vadītāji 2001. gadā vienojās līdz 2010. gadam apturēt bioloģiskās daudzveidības samazināšanos ES⁴ un atjaunot biotopus un dabas sistēmas⁵. 2002. gadā ES valstis kopā ar apmēram 130 pasaules valstu vadītājiem nolēma līdz 2010. gadam būtiski ierobežot bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tendenci pasaulē⁶. Aptaujas liecina, ka ES iedzīvotāji atbalsta rūpes par dabu un bioloģisko daudzveidību⁷.

Kopienas mēroga politika bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšanai ES jau ir praktiski izveidota. Bioloģiskās daudzveidības mērķi ir iestrādāti, piemēram, Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā (IAS)⁸, Lisabonas Partnerībā izaugsmei un nodarbinātībai un daudzviet vides un nozaru politikā. EK Bioloģiskās daudzveidības stratēģija⁹ tika pieņemta 1998. gadā, un ar to saistītie rīcības plāni¹⁰ – 2001. gadā. Šādas stratēģijas un/vai rīcības plānus ir sagatavojušas vai patlaban gatavo arī vairums dalībvalstu.

¹ Sk., piemēram, sociālās attīstības indeksa izmaiņas ANO Attīstības programmas 2005. gada ziņojumā par tautas attīstību.

² Konvencijas par bioloģisko daudzveidību sekretariāta (2006) 2. pārskats par bioloģisko daudzveidību pasaulē.

³ <http://www.maweb.org>

⁴ 2001. gada 15. un 16. jūnija Ģēteborgas Eiropadome, prezidentūras secinājumi.

⁵ COM (2001) 264 galīgā redakcija.

⁶ Pasaules augstākā līmeņa sanāksme par ilgtspējīgu attīstību. Īstenošanas plāns.

⁷ Īpašais Eiropabarometrs 217 (2005).

⁸ COM (2001) 264 galīgā redakcija.

⁹ COM (1998) 42 galīgā redakcija.

¹⁰ COM (2001) 162 galīgā redakcija.

Lai gan panākumi ir acīmredzami un bioloģiskās daudzveidības samazināšanās palēnina gaitu, īstenošanas gaitu un apjomu nevar vērtēt kā pietiekamu. Bioloģiskā daudzveidība kopumā joprojām ir noplicināta un turpina samazināties. 2010. gadam noteikto mērķi vēl var sasniegt, bet vajadzīga straujāka politikas īstenošana gan Kopienā, gan dalībvalstīs.

Īpaši izcelti divi ES bioloģiskās daudzveidības apdraudējumi. Pirmkārt, tā ir nepareiza zemes izmantošana un attīstība. Saskaņot zemes izmantošanas un attīstības vajadzības ar bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu saglabāšanu ir dalībvalstu uzdevums, ko tās var veikt ar labākas plānošanas metodēm. Otrs faktors ir pieaugošā klimata pārmaiņu ietekme uz bioloģisko daudzveidību. Šīs problēmas risināšanai vajadzīga efektīva siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšana, kas pārsniedz Kioto protokola mērķus. Mums jāatbalsta arī bioloģiskās daudzveidības pielāgošanās klimata pārmaiņām, tajā pašā laikā nodrošinot, ka pielāgošanās un ietekmes mazināšanas pasākumi paši nekaitē bioloģiskajai daudzveidībai.

Panākumi pasaules mērogā nav iepriecinoši. Iespējams, 2010. gadam noteiktais mērķis netiks sasniegts. Atbildība par to jāuzņemas arī ES. Mēs plaši izmantojam importu no jaunattīstības valstīm, ražošanu un transportu, kas daudzos gadījumos veicina bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Lai sasniegtu rezultātus, mums ir jāapliecina nodomu nopietnība, aizsargājot ES bioloģisko daudzveidību, kā arī jāpastiprina centieni aizsargāt bioloģisko daudzveidību pasaulē, izmantojot atbalstu attīstībai, tirdzniecības attiecības un starptautisko pārvaldi.

Šajā paziņojumā izklāstīts problēmas mērogs un pārskatīta ES līdzšinējās darbības atbilstība. Tajā uzskaitītas galvenās politikas jomas, kurās vajadzīga aktīva rīcība, un noteikti attiecīgie uzdevumi un pasākumi 2010. gada mērķu sasniegšanai un bioloģiskās daudzveidības atjaunošanas uzsākšanai. Konkrētas mērķi un pasākumi ietverti pielikumā „ES rīcības plāns līdz 2010. gadam un turpmāk”. Paziņojums paredzēts gan Kopienas iestādēm, gan dalībvalstīm, un tajā noteikti uzdevumi katram no šiem partneriem, lai panāktu kopīgu, saskaņotu rīcību. Plānu gatavojot, notikušas plašas apspriedes ar ekspertiem un sabiedrību, kas paredzētos pasākumus atbalsta.

Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšana līdz 2010. gadam nav galamērķis. Komisija plāno uzsākt diskusijas par ilgtermiņa redzējumu, lai izveidotu turpmāko politiku — kādu dabu mēs vēlamies ES un kāds ir ES uzdevums, saglabājot dabu pasaules mērogā.

2. KĀPĒC BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA IR SVARĪGA?

Kas notiks, ja mūsu rīcības rezultātā izzudīs arvien vairāk sugu? Vai cilvēka izdoma un tehnika var aizstāt izzudušos ekosistēmu pakalpojumus?

Daudzi uzskata, ka sugu un dabisko biotopu samazināšanās ir svarīga problēma no ētiskā viedokļa, — mēs neesam tiesīgi lemt dabas likteni. Kā taustāmāka vērtība tiek minēta dabas sniegtā bauda un iedvesma. Lai gan to grūti pārvērst skaitļos, uz šo vērtību lielā mērā pamatojas būtiska tūrisma un atpūtas nozares darbība.

No ekonomikas viedokļa bioloģiskā daudzveidība kalpo tagadējai un nākamajām paaudzēm, sniedzot ekosistēmu pakalpojumus. Pie šiem pakalpojumiem pieder pārtikas, degvielas, šķiedru un zāļu ražošana, ūdens, gaisa un klimata regulēšana, augsnes auglības saglabāšana, barības vielu cikls. Šo pakalpojumu vērtību pasaulē grūti pārvērst naudas izteiksmē, bet aplēses liecina par simtiem miljardu eiro gadā. No šiem pakalpojumiem ir atkarīga ES izaugsme, nodarbinātība un labklājība. Jaunattīstības valstīs tiem ir izšķiroša nozīme Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanā. Taču *MA* konstatēts, ka divas trešdaļas no ekosistēmu pakalpojumiem pasaulē samazinās, jo tos apdraud pārmērīga izmantošana un samazinās sugu bagātīgums, kas nodrošina pakalpojumu pastāvīgumu.

Samazinājuma liecības ir, piemēram, izzūdošie zivju krājumi, augsnes auglīguma noplicinājums pasaulē, straujais ziedaugu populācijas samazinājums un ierobežotā upju spēja aizkavēt plūdus. Cilvēka izdoma un tehnika nevar aizstāt visu dabas sistēmu, un pat tajos gadījumos, kad tas ir iespējams, izmaksas bieži vien ir lielākas nekā bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas cena. Pastāv robeža, kuru pārsniedzot, ekosistēmas ir grūti vai neiespējami atjaunot. Izzušana ir neatgriezeniska. Cilvēce nespēj izdzīvot bez šīs dzīvību uzturošās sistēmas.

3. KAS NOTIEK AR BIOLOĢISKO DAUDZVEIDĪBU UN KĀPĒC?

3.1. Bioloģiskās daudzveidības situācija un attīstības tendences

MA secināts, ka, salīdzinot ar citiem kontinentiem, Eiropas ekosistēma ir visvairāk cietusi no cilvēka rokas. Piemēram, tikai 1–3% no Rietumeiropas mežiem var apzīmēt kā „cilvēka neskartus”; kopš pagājušā gadsimta piecdesmitajiem gadiem Eiropā izzudusi vairāk nekā puse mitrāju un no dabas viedokļa vērtīgākās lauksaimniecības zemes; daudzas ES jūras ekosistēmas ir noplicinātas. No sugām izzušana draud 42 % Eiropas zīdītāju, 43 % putnu, 45 % tauriņu, 30 % abinieku, 45 % rāpuļu un 52 % saldūdens zivju; vairums nozīmīgāko jūras zivju krājumu nesasniedz bioloģiski drošu līmeni; apmēram 800 augu sugu Eiropā draud globāla izzušana; nav apzinātas iespējami būtiskās izmaiņas zemākajās dzīvības formās, tostarp bezmugurkaulnieku un mikroorganismu daudzveidība. Turklāt samazinās daudzu agrāk plaši sastopamu sugu populācijas. Papildus sugu izzušana un sugu izplatības samazinājumam novērojams nozīmīgs ģenētiskās daudzveidības sarukums.

Bioloģiskās daudzveidības situācija pasaulē ir pat vēl ļaunāka¹¹. Kopš pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu beigām ir iznīcināta tropisko lietus mežu platība, kas pārsniedz ES izmēru, un tas darīts galvenokārt, lai iegūtu koksnī vai kultūras, piemēram, palmu eļļu un sojas pupiņas, vai lai ganītu lopus; ik 3-4 gadus tropiskos mežus iznīcina Francijas lieluma teritorijā. Samazinās citas ekosistēmas – mitrāji, tuksneši, salas, mērenās klimata joslas meži, mangrovju audzess un koraļļu rifi. Sugas mūsdienās izzūd apmēram 100 reizes straujāk nekā laikā, par kuru liecina fosilie atradumi, turklāt tiek prognozēta izzušanas paātrināšanās, kas draud ar jaunu „masveida izzušanu”, līdzvērtīgu dinozauru izmiršanai.

¹¹ Konvencijas par bioloģisko daudzveidību sekretariāts (2006) *op. cit.*

3.2. Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās cēloņi

Galvenie faktori ir labi zināmi. Lielākais apdraudējums ir biotopu fragmentācija, degradācija un iznīcināšana, mainoties zemes izmantojumam, ko cita starpā izraisa transformācija, ražošanas sistēmu intensifikācija, atteikšanās no tradicionālās (bieži – bioloģiskajai daudzveidībai nekaitīgās) prakses, apbūve un katastrofas, tostarp ugunsgrēki. Pie citiem nozīmīgiem faktoriem pieder pārmērīgs izmantojums, invazīvu svešzemju sugu izplatīšanās un piesārņojums. Šo faktoru ietekme dažādās vietās ir atšķirīga, un bieži pastāv vairāku apdraudējumu kombinācija.

Pasaules mērogā šiem apdraudējumiem ir divi galvenie cēloņi: iedzīvotāju skaita palielināšanās un patēriņa pieaugums uz vienu iedzīvotāju. Šī tendence arvien paspilgtinās, palielinot jo īpaši tropu mežu, citu tropu ekosistēmu un kalnu ekosistēmu apdraudējumu. Lai gan šie cēloņi ES bioloģiskās daudzveidības samazināšanos ietekmē mazākā mērā, Eiropā pieaug dažu citu faktoru ietekme, tostarp mājokļu būvniecība un transporta infrastruktūras.

Pie citiem iemesliem pieder neprasmiņa pārvalde un tas, ka tradicionālā ekonomika neņem vērā dabas kapitāla un ekosistēmu pakalpojumu ekonomisko vērtību.

Papildus šiem faktoriem darbojas klimata pārmaiņas, kuru ietekme uz bioloģisko daudzveidību (piemēram, izplatības, migrācijas un reprodūktīvās uzvedības maiņa) jau ir novērojama. Sagaidāms, ka līdz 2100. gadam vidējā temperatūra Eiropā pieaugs par 2°C – 6,3°C, salīdzinot ar 1990. gadu. Tas būtiski ietekmēs bioloģisko daudzveidību.

Turklāt globalizācija, tostarp tirdzniecība Eiropā, palielina bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu apdraudējumu jaunattīstības valstīs un ES, cita starpā vairojot pieprasījumu pēc dabas resursiem, emitējot vairāk siltumnīcefekta gāzu un kāpinot invazīvu svešzemju sugu izplatību.

4. KAS IR PAVEIKTS LĪDZ ŠIM UN CIK EFEKTĪVI ESAM STRĀDĀJUŠI?

Šajā nodaļā sniegts pārskats par EK Bioloģiskās daudzveidības stratēģijas un rīcības plānu īstenošanas gaitu, un tas kalpo arī kā ziņojums Padomei un Parlamentam. Ziņojumā izmantots 2003.–2004. gada bioloģiskās daudzveidības politikas pārskats¹² un ņemtas vērā turpmākās attīstības tendences.

¹² Sīkāka informācija par Malahaidas konferences „revīzijas” dokumentiem atrodama portālā *Europa Vides ģenerāldirektorāta tīmekļa vietnē*:
http://europa.eu.int/comm/environment/nature/biodiversity/develop_biodiversity_policy/malahide_conference/index_en.htm

4.1. ES bioloģiskās daudzveidības politika

ES politikā ņemts vērā, ka bioloģiskā daudzveidība nav izplatīta vienmērīgi un ka daži biotopi un sugas ir apdraudētas vairāk par citām. Tāpēc īpaša uzmanība tiek veltīta, lai izveidotu un aizsargātu tādu teritoriju tīklu, kur dabas vērtības ir visaugstākās — *Natura 2000*. Taču netiek arī aizmirsts, ka liela daļa bioloģiskās daudzveidības nav ietverta šajā tīklā. Rīcību plašākas vides aizsardzībai, kas pārsniedz *Natura 2000*, nosaka stingra vides politika (piemēram, apdraudēto sugu aizsardzība, *Natura 2000* teritoriju savienojamība) un bioloģiskās daudzveidības vajadzību integrācija lauksaimniecības, zivsaimniecības un citās politikas jomās.

Starptautiskā mērogā ES cenšas palielināt Konvencijas par bioloģisko daudzveidību (*CBD*) un citu ar bioloģisko daudzveidību saistīto nolīgumu ietekmi, rūpīgi ievērojot to prasības un veicinot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu ar ārējā atbalsta palīdzību. ES aktīvi piedalās ilgtspējībai kaitējošās apdraudēto sugu īpatņu tirdzniecības regulēšanā un ir sekmējusi sinerģiju starp Pasaules Tirdzniecības organizāciju un daudzpusējiem vides nolīgumiem. Patlaban salīdzinoši neliela uzmanība tiek pievērsta bioloģiskās daudzveidības aspektam divpusējos un daudzpusējos tirdzniecības nolīgumos.

4.2. Bioloģiskā daudzveidība ES iekšējā politikā

4.2.1. Svarīgāko biotopu un sugu aizsardzība

Galvenie dokumenti, kas nosaka ES rīcību šajā jomā, ir Putnu direktīva¹³ un Biotopu direktīva¹⁴ („dabas direktīvas”). Lai gan direktīvas vēl nav pilnībā ieviestas dalībvalstīs, ievērojami uz priekšu pārvirzījusies *Natura 2000* teritoriju noteikšana. Tīklā apvienotas teritorijas, kurās „pietiekamā” platībā sastopami 200 ES nozīmīgākie biotopu veidi. Tīkls patlaban aptver apmēram 18 % no 15 dalībvalstu ES teritorijas. Sekmīgi notiek tīkla paplašināšana 10 jaunajās ES dalībvalstīs. Labvēlīgu ietekmi uz ES apdraudētākajām sugām panākuši rīcības plāni atsevišķām sugām.

Joprojām neatrisinātas problēmas ir *Natura 2000* tīkla paplašināšana, lai tajā ietvertu jūras vidi, attīstības procesa nelabvēlīgā ietekme *Natura 2000* teritorijās un ierobežotie līdzekļi efektīvai šo teritoriju pārvaldei un saistītām darbībām. Patiesais ieguvums, ko tīkls sniedz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu saglabāšanai, būs redzams tikai pēc minēto problēmu atrisināšanas.

Dalībvalstu attālajiem reģioniem un aizjūras teritorijām ir starptautiska nozīme bioloģiskās daudzveidības ziņā, taču uz lielāko daļu šo teritoriju dabas direktīvas neattiecas¹⁵.

¹³ Direktīva 79/409/EK, OV L 103, 25.4.1979., 1. lpp., kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar Regulu (EK) 807/2003, OV L 122, 6.5.2003., 36. lpp.

¹⁴ Direktīva 92/43/EEK, OV L 206, 22.7.1992., 7. lpp., kurā jaunākie grozījumi izdarīti ar Direktīvu 97/62/EK, OV L 305, 8.11.1997., 42. lpp.

¹⁵ Direktīvas attiecas uz Azoru salām, Madeiru un Kanāriju salām.

4.2.2. *Bioloģiskās daudzveidības jautājumu integrēšana IAS, Lisabonas Partnerībā izaugsmei un nodarbinātībai un vides politikā*

Bioloģiskās daudzveidības saglabāšana ir IAS un Sestā Vides rīcības plāna (6. VRP)¹⁶ galvenais mērķis. Šī mērķa sasniegšana ietekmē arī izaugsmi un nodarbinātību ES (divas trešdaļas dalībvalstu to min valsts reformu Lisabonas programmās). Vides politikas attīstība pozitīvi ietekmē bioloģisko daudzveidību. Redzamākie panākumi ir stacionāru piesārņojuma avotu ietekmes – piemēram, centralizēto notekūdeņu ietekmes uz upju ekoloģisko stāvokli – samazinājums. Taču joprojām būtisks faktors ir difūzie piesārņojuma avoti, piemēram, eutrofikāciju izraisīši gaisa piesārņotāji. Turpmākus uzlabojumus pēc īstenošanas nodrošinās nesen pieņemtās pamatdirektīvas un tematiskās stratēģijas ūdens, gaisa, jūras vides, augsnes, dabas resursu, pilsētvides un pesticīdu (plānota) jomā.

4.2.3. *Bioloģiskās daudzveidības jautājumu integrēšana lauksaimniecības un lauku attīstības politikā*

Lauksaimniecība, apsaimniekojot lielu ES teritorijas daļu, palīdz saglabāt gēnus, sugas un biotopus. Taču pēdējās desmitgadēs intensifikācija un specializācija, tajā pašā laikā zemes marginalizācija un nepietiekams izmantojums radījuši būtisku bioloģiskās daudzveidības samazinājumu. Šo procesu veicināja Kopējā lauksaimniecības politika (KLP) un plašāka lauksaimniecības nozares attīstības dinamika, bet kopš 1992. gada KLP ir pielāgota, integrējot bioloģiskās daudzveidības prasības. Bioloģisko daudzveidību lauksaimniecībā pozitīvi ietekmējusi agrovides pasākumu plašāka izmantošana, laba lauksaimniecības prakse, organiskā lauksaimniecība un atbalsts mazāk labvēlīgiem reģioniem. KLP 2003. gada reforma paredzēja šos un citus bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas pasākumus. Netieši bioloģiskā daudzveidība iegūs no tirgus un ienākumu politikas pasākumiem, tostarp obligātās savstarpējās atbilstības, vienotā platībmaksājuma (samazināšanas) un modulācijas.

Jaunajā Lauku attīstības regulā¹⁷ cita starpā paredzēts plašāks atbalsts *Natura 2000*, saglabāti agrovides pasākumi un maksājumi lauksaimniecībai nelabvēlīgiem reģioniem, kā arī ietverts pasākumu kopums ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai (daži pasākumi paredzēti konkrēti ekoloģiskās vērtības palielināšanai), piemēram, meža vides maksājumi. Taču šo pasākumu galīgā ietekme būs atkarīga no īstenošanas dalībvalstīs un no pieejamā budžeta.

4.2.4. *Integrēšana zivsaimniecības politikā*

ES zivsaimniecība un akvakultūra ir kaitējusi gan komerciāli zvejotu zivju krājumiem, gan citām sugām un biotopiem. Lai gan pēdējos gados ir daudz darīts, bioloģiskās daudzveidības jautājumus integrējot zivsaimniecības politikā, vēl ir pārāgri spriest par veikto pasākumu efektivitāti. Kopējā zivsaimniecība politika (KZP)¹⁸ pēc tās pilnīgas īstenošanas palīdzēs samazināt zvejniecības radīto kaitējumu, uzlabos zvejoto krājumu stāvokli un labāk aizsargās citas sugas un biotopus.

¹⁶ Lēmums Nr. 1600/2002/EK, OV L 242, 10.9.2002., 1. lpp.

¹⁷ Padomes Regula (EK) Nr. 1698/2005., OV L 277, 21.10.2005., 1. lpp.

¹⁸ COM (2001) 135, galīgā redakcija.

4.2.5. Integrēšana reģionālajā un teritoriālās attīstības politikā

Dabas direktīvās un Ietekmes uz vidi novērtējuma direktīvā¹⁹ paredzēts, ka jāņem vērā dažu reģionālo un teritoriālo attīstības pasākumu potenciālā ietekme uz vidi. Novērtējumā jāizskata iespējamās alternatīvas un jāizstrādā pasākumi negatīvās ietekmes novēršanai un samazināšanai. Rūpīgi un lēmuma pieņemšanas procesa sākumā veikts novērtējums izrādījies vērtīgs instruments. Taču vērtējums bieži tiek veikts pārāk vēlu vai nekvalitatīvi. Nesen ieviestais stratēģiskais vides novērtējums²⁰, kas jāveic noteiktiem plāniem un programmām, ir paredzēts, lai precīzāk līdzsvarotu saglabāšanas un attīstības vajadzības, nodrošinot ietekmes izvērtēšanu agrākā plānošanas stadijā.

4.2.6. Svešzemju sugu kontrole

Invazīvas svešzemju sugas pieder pie 6. VRP prioritātēm. Dažas vietējas izskaušanas programmas saņēmušas finansējumu no LIFE līdzekļiem, taču Kopienai vēl jāizveido plašāka stratēģija šī jautājuma risināšanai. Tas patlaban tiek darīts.

4.3. Bioloģiskā daudzveidība ES ārējā politikā

4.3.1. Starptautiskā pārvalde

ES aktīvi piedalās starptautiskajā bioloģiskās daudzveidības pārvaldībā. Taču Komisija un dalībvalstis uzskata, ka vairāk jāveicina CBD īstenošana. ES aktīvi īsteno arī virkni citu starptautisko nolīgumu par bioloģisko daudzveidību un sekmē šo dokumentu sinerģiju.

4.3.2. Ārējā palīdzība

Dalībvalstis darbojas kā nozīmīgi donori Pasaules Vides fondā, kas atbalsta bioloģiskās daudzveidības projektus. Tomēr attiecīgo līdzekļu summa ir mazāka par vienu simtdaļu no Kopienas un dalībvalstu kopējā attīstības atbalsta ikgadējā budžeta. Bioloģiskās daudzveidības aktīvāka iekļaušana šo līdzekļu izmantošanā nav bijusi īpaši sekmīga, galvenokārt tāpēc, ka citas akūtas vajadzības nobīdījušas bioloģisko daudzveidību otrajā plānā.

Taču Komisijas paziņojumā par attīstības politiku saskaņotību²¹ teikts: „ES būtu jāpalielina bioloģiskajai daudzveidībai paredzētais finansējums un jāstiprina pasākumi, lai iekļautu bioloģisko daudzveidību attīstības atbalsta pasākumos.” Šis mērķis ietverts arī jaunajā ES attīstības politikā²² (Eiropas konsensā par sadarbību attīstības jomā) un Kaimiņattiecību politikā²³.

¹⁹ Direktīva 85/337/EEK, kas grozīta ar Direktīvu 97/11/EK, OV L 73, 14.3.1997., 5. lpp.

²⁰ Direktīva 2001/42/EK, OV L 197, 21.7.2001., 30. lpp.

²¹ COM (2005) 134 galīgā redakcija.

²² COM (2005) 311 galīgā redakcija.

²³ COM(2003) 104 galīgā redakcija, COM(2004) 373, galīgā redakcija.

4.3.3. Starptautiskā tirdzniecība

Ir sākts risināt kokmateriālu tirdzniecības ietekmi uz tropu mežiem²⁴, taču maz ir darīts, lai novērstu citus mežu izciršanas cēloņus, kas saistīti ar tirdzniecību. Daži panākumi sasniegti tirdzniecībā ar savvaļas dzīvniekiem un augiem, aktīvi īstenojot Konvenciju par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām. Kopumā ES ir veicinājusi vides aspekta integrēšanu starptautiskajā tirdzniecībā (piemēram, izstrādājot ar tirdzniecību saistītus ietekmes uz ilgtspējību novērtējumus) un palīdzējusi mainīt neilgtspējīgas ražošanas un patēriņa praksi, taču šie pasākumi līdz šim ir devuši maz konkrētus rezultātus bioloģiskās daudzveidības jomā.

4.4. Papildu pasākumi

4.4.1. Zināšanas

Sestā Rīcības programma²⁵, ko papildina dalībvalstu finansējums izpētei, atbalsta Eiropas pieeju bioloģiskās daudzveidības, zemes izmantošanas un klimata pārmaiņu izpētei un pilnveido zinātnisko pamatu politikai, ko īsteno ES un tās partnerreģionos, jo īpaši jaunattīstības valstīs. Taču lai aizpildītu būtiskus robus zināšanās, jādara vēl vairāk. Bioloģiskās daudzveidības izpētes stratēģijas Eiropas platforma ir apzinājusi pētniecības vajadzības. Jaunajā Septītās Pamat programmas (FP7)²⁶ priekšlikumā paredzēta iespēja risināt šīs vajadzības, izmantojot sadarbību, jaunas infrastruktūras un resursu pilnveidošanu.

MA ir devusi būtisku ieguldījumu politiku un sabiedrības uzmanības pievēršanā pasaules bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu pašreizējai situācijai un attīstības tendencēm. Taču šobrīd nav mehānisma, kas nodrošinātu šīs svarīgās sistēmas regulāru pārskatīšanu un atjaunināšanu.

4.4.2. Izpratnes pilnveidošana un sabiedrības iesaistīšanās

Kopienas iestādes, dalībvalstis un sabiedrība ir iesaistījušās vairākās šīs jomas iniciatīvās, tostarp ir pieņemtas Orhūsas konvencijas vadlīnijas un uzsākta daudzpusējā *Countdown 2010* programma. 2010. gada mērķi palīdzēs šim jautājumam nokļūt starp politiskajām prioritātēm.

4.4.3. Monitorings un ziņošana

Uz priekšu pavirzījusies indikatoru, monitoringa un ziņošanas prasību izstrāde un saskaņošana. Bioloģiskās daudzveidības indikators ir izvēlēts gan kā 2004. gada strukturālais indikators, gan kā galvenais 2005. gada ilgtspējīgas attīstības indikators. Turklāt Komisija kopā ar Eiropas Vides aģentūru, pamatojoties uz Konvencijā par bioloģisko daudzveidību pieņemtajiem indikatoriem, izstrādā bioloģiskās daudzveidības indikatoru kompleksu. Patlaban tiek izstrādātas monitoringa metodes un instrumenti un saskaņota dabas direktīvās paredzēto ziņojumu sniegšanas sistēma.

²⁴ COM (2003) 251 galīgā redakcija.

²⁵ Lēmums Nr. 1513/2002/EK, OV L 232, 29.8.2002., 1. lpp.

²⁶ COM(2005) 119 galīgā redakcija.

5. KAS VĒL JĀDARA?

5.1. ES Rīcības plāns līdz 2010. gadam un turpmāk

Pārskatot politiku 2003.-2004. gadā, Īrijas prezidentūra 2004. gadā Malahaidā organizēja iesaistīto personu konferenci, kurā tika panākta vienošanās par prioritāri veicamajiem uzdevumiem 2010. gada saistību izpildei. Vienošanās ietverta „Vēstījumā no Malahaidas”²⁷.

Pamatojoties uz šo vienošanos un 2.–4.nodaļā izklāstīto analīzi, Komisija ir noteikusi četras galvenās politikas jomas un ar tām saistītus desmit prioritāros mērķus. Komisija noteica arī četrus galvenos atbalsta pasākumus. Nesen veiktās sabiedriskās apspriešanas²⁸ rezultāti liecina par pārliecinošu atbalstu izvirzītajiem mērķiem un atbalsta pasākumiem.

Lai īstenotu noteiktos mērķus un atbalsta pasākumus, vajadzīgs konkrētas rīcības plāns, kurš kopā ar attiecīgajiem mērķiem izklāstīts šim paziņojumam pievienotajā „ES Rīcības plānā līdz 2010. gadam un turpmāk”. Rīcības plānā ietvertas arī konkrētas darbības un mērķi monitoringam, novērtēšanai un ziņošanai.

Rīcības plānā atspoguļota jauna svarīga pieeja ES bioloģiskās daudzveidības politikā, jo tas attiecas gan uz Kopienu, gan dalībvalstīm, konkrētizē katra partnera atbildību par konkrēto pasākumu un sniedz visaptverošu prioritāro darbību plānu, norādot konkrētus mērķus un termiņus. Plāna pasākumi būs atkarīgi no dialoga un partnerības starp Komisiju un dalībvalstīm un no kopīgas īstenošanas.

Rīcības plāns ir atbilde uz neseno *CBD* aicinājumu noteikt prioritāros pasākumus, kas veicami līdz 2010. gadam²⁹, un tas ir paredzēts kā papildinājums ES bioloģiskās daudzveidības stratēģijai un rīcības plāniem. Dalībvalstis ir aicinātas ievērot šo plānu un attiecīgi pielāgot savas stratēģijas un rīcības plānus.

Komisija ierosina, ka pēc izskatīšanas Padomē un Parlamentā Rīcības plāna īstenošanu varētu pārraudzīt pašreizējā Bioloģiskās daudzveidības ekspertu grupa (*BEG*). *BEG* arī palīdzētu nodrošināt Kopienas un dalībvalstu rīcības saskaņotību un komplementaritāti.

5.2. Četras galvenās politikas jomas un desmit prioritārie mērķi

Šajā nodaļā izklāstītas četras galvenās politikas jomas un desmit prioritārie mērķi, to mērogs, kā arī minēti daži svarīgākie Rīcības plāna pasākumi.

²⁷ Sk. Konferences ziņojumu portāla *Europa Vides* ģenerāldirektorāta sadaļā.

²⁸ Vides ģenerāldirektorāta apspriežu lapa portālā *Europa*.

²⁹ Konvencijas par bioloģisko daudzveidību sekretariāts (2006) *op. cit.*

5.2.1. 1. POLITIKAS JOMA: ES bioloģiskā daudzveidība

Mērķi

1. **Aizsargāt ES svarīgākos biotopus un sugas.**

Lai apturētu bioloģiskās daudzveidības samazināšanos līdz 2010. gadam un veicinātu tās atjaunošanos, aktīvi jāaizsargā ES svarīgākie biotopi un sugas. Tādēļ vajadzīga intensīvāka dalībvalstu iesaistīšanās, iesakot, izraugoties, aizsargājot un efektīvi pārvaldot *Natura 2000* teritorijas. Dalībvalstīm arī jāpilnveido tīkla saskaņotība, sasaiste un stiprums, tostarp sniedzot atbalstu valsts, reģionālā un vietējā mēroga aizsargājamām teritorijām. Jāpaplašina sugu rīcības plānu izmantošana, lai atjaunotu ES apdraudētākās sugas. Vajadzīgi līdzīgi pasākumi ES attālākajos reģionos, uz ko neattiecas dabas direktīvas³⁰.

2. **Saglabāt un atjaunot bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu pakalpojumus ES lauku reģionos.**

3. **Saglabāt un atjaunot bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu pakalpojumus ES jūras vidē.**

Natura 2000 un apdraudēto sugu saglabāšana ilgtermiņā nesniegs gaidītos rezultātus, ja nenodrošināsim bioloģiskajai daudzveidībai labvēlīgu sauszemes, saldūdens un jūras vidi. Galvenie pasākumi ir šādi: optimizēt reformētās KLP pasākumu izmantošanu, jo īpaši, lai novērstu augstas dabas vērtības lauksaimniecības zemes un mežu izmantojuma intensifikāciju vai pamešanu novārtā un lai atbalstītu to atjaunošanu; īstenot paredzēto Mežu rīcības plānu, tostarp pasākumus meža ugunsgrēku novēršanai un dzēšanai; optimizēt reformētās KLP pasākumu izmantošanu, jo īpaši, lai atjaunotu zivju krājumus, samazinātu ietekmi uz citām sugām un ierobežotu kaitējumu jūras biotopiem; veicināt galveno vides pamatdirektīvu un tematisko stratēģiju īstenošanu, samazinot apdraudējumu bioloģiskajai daudzveidībai, jo īpaši uzlabot saldūdens, jūras vides un augsnes kvalitāti, samazināt difūzo piesārņotāju radīto apdraudējumu (piemēram, paskābinošas un eutrofikāciju izraisošas vielas, lauksaimniecības izcelsmes nitrāti, pesticīdi).

4. **Pilnveidot reģionālās un teritoriālās attīstības savietojamību ar bioloģisko daudzveidību ES.**

Vislabāk reģionālās un teritoriālās attīstības negatīvo ietekmi novērst, samazināt un līdzsvarot, nodrošinot tās savietojamību ar bioloģisko daudzveidību, var ar rūpīgāku plānošanu dalībvalstīs. Tāpēc jācenšas panākt bioloģiskās daudzveidības vajadzību ievērošanu agrākā lēmumu pieņemšanas stadijā. Galvenie pasākumi ir šādi: ietvert efektīvus bioloģiskās daudzveidības problēmu risinājumus stratēģiskajā vides novērtējumā un ietekmes uz vidi novērtējumā; nodrošināt, ka Kopienas līdzekļi reģionālajai attīstībai tiek izmantoti kā ieguvums, nevis kaitējums bioloģiskajai daudzveidībai; veidot partnerību starp plānotājiem, attīstītājiem un bioloģiskās daudzveidības interesēm.

³⁰ T.i., brīvprātīgi valsts iniciēti pasākumi Franču Gviānā, Reinjonā, Gvadelupā, Martinikā.

5. *Būtiski samazināt invazīvu svešzemju sugu un svešzemju genotipu ietekmi uz ES bioloģisko daudzveidību.*

Ir ieviesti dažādi pasākumi invazīvu svešzemju sugu izplatības novēršanai un kontrolei, bet vēl jāpapildina šīs jomas politika; tādēļ jāizstrādā visaptveroša ES stratēģija un konkrēti pasākumi, tostarp agrīnās brīdināšanas sistēma.

5.2.2. 2. POLITIKAS JOMA: ES un pasaules bioloģiskā daudzveidība

Mērķi

6. *Būtiski paaugstināt bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu starptautiskās pārvaldības efektivitāti.*

7. *Būtiski palielināt atbalstu bioloģiskajai daudzveidībai un ekosistēmu pakalpojumiem ES ārējās palīdzības sistēmā.*

8. *Būtiski samazināt starptautiskās tirdzniecības ietekmi uz bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu pakalpojumiem pasaulē.*

Lai izpildītu apņemšanos līdz 2010. gadam būtiski ierobežot bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tempu pasaulē, Kopienai un dalībvalstīm jārīkojas aktīvāk. Vajadzīga vairāk visaptveroša ES pieeja, nodrošinot sinerģiju starp pārvaldes, tirdzniecības (ieskaitot divpusējos līgumus) un attīstības sadarbības pasākumiem. Attiecībā uz pārvaldi ES vairāk jākoncentrējas uz CBD un ar to saistīto nolīgumu īstenošanu. Ārējās palīdzības jomā vairāk ES līdzekļu jāatvēl konkrēti bioloģiskajai daudzveidībai un sistemātiskāk jāintegrē bioloģiskās daudzveidības aspekts nozaru un ģeogrāfiskajās programmās. Tirdzniecībā īpaši steidzami jāpievēršas pasākumiem, kas risina tropisko mežu platību samazināšanās problēmu, tostarp tirdzniecībā ar precēm, kuras iegūst, izcērtot mežus. Šajā ziņā lietderīgi būtu nevilcināties ar Meža likumdošanas aktu īstenošanas, pārvaldības un tirdzniecības programmas³¹ ieviešanu. ES starptautisko uzticamību šajā jomā būtiski ietekmēs tas, cik efektīva rīcība tiks panākta dalībvalstu aizjūras zemēs un teritorijās, kas lepojas ar plašu bioloģisko daudzveidību.

5.2.3. 3. POLITIKAS JOMA: Bioloģiskā daudzveidība un klimata pārmaiņas

Mērķis

9. *Atbalsīt bioloģiskās daudzveidības pielāgošanos klimata pārmaiņām.*

Gan zinātnieki, gan politiķi piekrīt, ka dzīvojam neizbēgamu un nepieredzētu klimata pārmaiņu laikmetā. Ietekme uz bioloģisko daudzveidību ES jau ir redzama un izmērāma. Dažu desmitu gadu laikā mūsu centieni saglabāt un ilgspejīgi izmantot bioloģisko daudzveidību var kļūt vēltīgi klimata pārmaiņu dēļ.

³¹ COM (2003) 251 galīgā redakcija.

Lai ierobežotu ilgtermiņa apdraudējumu bioloģiskajai daudzveidībai, būtiski jāsamazina siltumnīcefekta gāzu emisijas pasaulē. Tikai ievērojot Kioto saistības un nosakot drosmīgākus globālo emisiju mērķus periodam pēc 2012. gada, varam noturēt pasaules vidējās gada temperatūras paaugstinājumu zem 2°C, salīdzinot ar pirms industrializācijas laikmetu.

Bioloģiskās daudzveidības aizsardzība palīdz ierobežot siltumnīcefekta gāzu koncentrāciju atmosfērā, jo meži, kūdras purvi un citi biotopi uztver oglekli. Jāizstrādā politika, kas palīdzētu bioloģiskajai daudzveidībai pielāgoties temperatūras un ūdens režīma izmaiņām. Tāpēc īpaši svarīga ir *Natura 2000* tīkla saskaņotība. Tāpat jācenšas novērst, samazināt un līdzsvarot to potenciālo kaitējumu bioloģiskajai daudzveidībai, ko izraisa pasākumi, ar kuriem pielāgojas klimata pārmaiņām un cenšas samazināt šo pārmaiņu ietekmi.

5.2.4. 4. POLITIKAS JOMA: Zināšanas

Mērķis

10. Būtiski vairo ES un pasaules zināšanas par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un ilgtspējīgu izmantošanu.

Bioloģiskās daudzveidības izpratne ir viens no lielākajiem zinātnes izaicinājumiem. Lai pilnveidotu turpmākos politiskos risinājumus, ļoti svarīga ir dziļāka bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu izpratne. Tāpēc saistībā ar bioloģisko daudzveidību jāveicina (ar FP7 un valsts pētniecības programmām) Eiropas Pētniecības zonas darbība, tās starptautiskā dimensija, pētniecības infrastruktūra, zinātnes un politikas sadarbība un datu savstarpējā savietojamība. Jāizmanto jaunākā informācija un saziņas tehnoloģijas. Ja komisija esošā finansējuma ietvaros atradīs līdzekļus, lai izveidotu ES mehānismu neatkarīgām, uzticamām un uz pētniecību pamatotām konsultācijām, kas tiks izmantotas politikas īstenošanai un turpmākai izstrādei. Starptautiskā mērogā ES jāatrod veids, kā veicināt neatkarīgu zinātnisku konsultāciju izmantošanu pasaules politikas izstrādē, cita starpā aktīvi iesaistoties MA 2007. gada novērtēšanas rezultātu atspoguļošanā CBD un pašreizējās apspriedēs par nepieciešamību pilnveidot starptautisko mehānismu zinātnisko ekspertu atzinuma saņemšanai bioloģiskās daudzveidības jautājumos.

5.3. Četri galvenie atbalsta pasākumi

1. Atbilstoša finansējuma nodrošināšana

Jānodrošina atbilstošs finansējums gan *Natura 2000*, gan bioloģiskās daudzveidības resursiem, kas neietilpst šajā tīklā. Jaunais Finanšu plāns 2007.–2013. gadam piedāvā iespējas līdzfinansēt bioloģiskās daudzveidības un *Natura 2000* pasākumus no Lauku attīstības fonda³², Kohēzijas fonda un struktūrfondiem³³, Life+³⁴ un FP7. Taču

³² Regula (EK) Nr. 1698/2005, OV L 277, 21.10.2005., 1. lpp. un Lēmums Nr. 2006/144/EK, OV L 55, 25.2.2006., 20. lpp.

³³ COM (2004) 492 493, 494, 495, 496 galīgā redakcija.

³⁴ COM (2004) 621 galīgā redakcija.

decembra Eiropadomes³⁵ paredzētais budžeta samazinājums ietekmēs finansējuma iespējas, kas bioloģiskajai daudzveidībai ir pieejamas no šiem līdzekļiem. Tāpēc īpaši svarīgi ir valstu īstenošanas lēmumi. Izmantojot Kopienas līdzfinansējumu un dalībvalstu pašu līdzekļus, jānodrošina atbilstošs finansējums Rīcības plānam, jo īpaši saistībā ar *Natura 2000*, augstas dabas vērtības lauksaimniecības zemi un mežu, jūras bioloģisko daudzveidību, bioloģisko daudzveidību pasaulē, bioloģiskās daudzveidības pētniecību, monitoringu un uzskaiti. Ikvienā gadījumā, Kopienas finansu resursu piešķiršana jāaskaņo ar budžeta ierobežojumus un tai jāiekļaujas jaunās Finansu Perspektīvas robežās.

2. ES lēmumu pieņemšanas sistēmas pilnveidošana

Tā ietver šādus pasākumus: uzlabot saskaņotību un pēctecību Kopienā un dalībvalstīs, jo īpaši izmantojot *BEG*; nodrošināt, ka bioloģiskās daudzveidības vajadzības ievēro pašreizējās un turpmākajās politikās un budžetos (tostarp tajos, ko izstrādā saistībā ar Lisabonas stratēģijas Valsts reformu programmām); pieņemot lēmumus, ņemt vērā vides izmaksas (tostarp dabas kapitāla un ekosistēmu pakalpojumu zaudējumus); valsts mērogā uzlabot saskaņotību starp dažādiem ar bioloģisko daudzveidību saistītiem plāniem un programmām; nodrošināt, ka reģionālā un vietējā līmenī pieņemtie lēmumi atbilst plašāka mēroga saistībām attiecībā uz bioloģisko daudzveidību.

3. Partnerību veidošana

Progresīvu partnerību veidošana starp valdību, akadēmisko vidi, dabas saglabāšanas speciālistiem, zemes īpašniekiem un izmantotājiem, privāto sektoru, finanšu nozari, izglītības nozari un plašsaziņas līdzekļiem, meklējot labākos risinājumus. Pašreizējo mehānismu turpmāka pilnveidošana (piemēram, saistībā ar KLP un KZP) un jaunu partnerību izstrāde, tostarp ārpus ES.

4. Sabiedrības izglītošana, informētība un līdzdalība

Komunikācijas stratēģijas izstrāde un īstenošana Rīcības plāna atbalstam, cieši sadarbojoties ar *Countdown 2010* iniciatīvu, un Orhūsas konvencijas un ar to saistīto direktīvu īstenošana³⁶.

5.4. Monitorings, novērtēšana un pārskatīšana

Komisija katru gadu ziņos Padomei un Parlamentam par Rīcības plāna īstenošanas gaitu, un pirmo ziņojumu sniegs par laikposmu no šī paziņojuma pieņemšanas brīža līdz 2007. gada beigām.

Otrajā ziņojumā (līdz 2008. gada beigām) būs ietverts īss starpnovērtējums par virzību uz 2010. gada mērķiem.

³⁵ 2005. gada 15. un 16. decembra Briseles Eiropadome, prezidentūras secinājumi.

³⁶ Direktīvas 2003/4/EK, OV L 41, 14.2.2003., 26. lpp. un 2003/35/EK, OV L 156, 25.6.2003., 17. lpp.

Ceturtajā gada ziņojumā (līdz 2010. gada beigām) tiks novērtēts, kā ES izdevies izpildīt 2010. gada saistības. Tiks veikts kvalitatīvs vērtējums, atklājot, cik lielā mērā ir īstenots Rīcības plāns un sasniegti izvirzītie mērķi, tostarp izskatot pamat pieņēmumu atbilstību un trūkstošos pasākumus. Vērtējumā tiks ņemti vērā kvantitatīvie dati saistībā ar galvenajiem bioloģiskās daudzveidības indikatoriem (2. pielikums). 2007. gadā bioloģiskās daudzveidības indekss kļūs par ilgtspējīgas attīstības un strukturālo indikatoru. Komisija izstrādās un ieviesīs šos indikatorus un attiecīgo monitoringu partnerībā ar dalībvalstīm un sabiedrību.

Septītajā gada ziņojumā (līdz 2013. gada beigām) būs līdzīgs vērtējums, kas attieksies arī uz visiem tiem Rīcības plāna mērķiem, kas izvirzīti periodam pēc 2010. gada.

Šie vērtējumi kalpos kā pamats 6. VRP galīgajam novērtējumam, nozaru politiku un budžetu pārskatīšanai 2007.-2013. gadā un politikas un budžeta izstrādei laikposmam pēc 2013. gada.

5.5. Bioloģiskā daudzveidība un ES ilgtermiņa redzējums kā politikas pamats

Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšana un tās „pagriešana” atjaunošanās virzienā ir svarīgs uzdevums. Taču jāskatās tālāk par 2010. gadu, un politika jāizstrādā, pamatojoties uz ilgtermiņa redzējumu. Tajā jāietver cilvēka un dabas savstarpējā saistība un nepieciešamība sekmīgāk līdzsvarot attīstību un dabas saglabāšanu. Komisija par to uzsāks diskusijas.